

NYA AVHANDLINGAR

Mats Nilsson: *Dans – kontinuitet i förändring. En studie av danser och dansande i Göteborg 1930–1990*. Etnologiska föreningen i Västsverige, Göteborg 1998. 304 s., ill. English summary. ISBN 91-85838-35-7.

Dans är en företeelse som människor ägnar sig åt i olika former i stort sett överallt i världen. Likaså är det en företeelse som funnits under mycket lång tid och som människor utövar i en mängd syften. *Dans – kontinuitet i förändring* är titeln på Mats Nilssons avhandling i etnologi. I fokus står dansande göteborgare under tiden 1930–90. Det handlar dels om dansens kulturella uttryck i form av danser, dels det kontextuella utförandet av dans, dvs. den sociala aktiviteten dansande. Den aspekt som framförallt intresserar Nilsson är dansens kontinuitet och förändring över tid. Hur ett uttryck som dans lever vidare och samtidigt förändras. Det är vidare dans som nöje och fritid som åsyftas. Platserna är exempelvis Göteborgs gamla danslokaler, som Sprängkullen, Björngårdsvillan och Kungshall samt dansbarnorna på Liseberg under 1930- och 40-talen. Men även senare tiders diskotek, danskurser och pensionärsdanser.

Avhandlingen bygger huvudsakligen på intervjuer med 30 informanter, där själva dansandet förenar personerna och utgör tema för intervjuerna. Ett medvetet urval har gjorts för att få en spridning vad gäller kön, ålder och social tillhörighet. De flesta är eller har varit aktiva nöjesdansare. Inom den tidsram avhandlingen ställer upp ligger den empiriska tonvikten framförallt på ett historiskt och tillbakablickande perspektiv. Det är en äldre generation som minns dansen och dansandet i sin ungdom.

Den metodologiska grundvalen för avhandlingen är att genom ett historiskt perspektiv lyfta fram och belysa både dansernas (repertoarens) och dansandets (kontextens) föränderlighet och kontinuitet. Denna uppdelning är central i avhandlingen. Eftersom dans är ett icke-språkligt uttryck överbetonas och fastnar ofta forskning kring dans i analys av texten (danserna). Medan själva användandet (dansandet) underbetonas. Denna

distinktion genomsyrar framställningen och grundar sig på Saussures begrepp *la parole* och *la langue*. Förutom intervjumaterial har Nilsson tagit hjälp av olika materialkategorier: deltagande observation på olika danslokaler, videodokumentationer av danssättet *segla* (ett lokalt utformat danssätt som diskuteras i ett eget kapitel), bilder, filmupptagningar och arkivmaterial. Författarens eget intresse och förförståelse av dans, bl.a. som danslärare, är också en viktig aspekt i sammanhanget.

I samklang med kontinuitet och förändring framhävs tradition som ett centralt begrepp. Nilsson använder hellre tradition än kultur eftersom tid och process är viktiga aspekter i avhandlingen, vilka han anser understryks tydligare genom traditionsbegreppet. Med hjälp av tradition betonas betydelsen av hur *överföringen* av danser och dansande mellan olika *generationer* går till. Här har själva *inlärningsprocessen* varit central och analyserats utifrån sociala och kulturella skillnader baserade på klassmässiga erfarenheter. Nilsson delar upp sina informanter i medelklass och arbetarklass och tudelar tradition med hjälp av begreppen den *skolade* respektive den *oskolade* traditionen för att klargöra de klassmässiga skillnader som finns och har funnits beträffande människors förhållande till danser och dansande. Dessa begrepp är en direkt översättning av kulturhistorikern Peter Burkes begrepp *stora* och *lilla* traditionen.

Den *skolade traditionen* likställs med elitkultur, dvs. den lärda kultur som handlar om formaliserad kunskapsförmedling och ett intellektuellt och estetiserat förhållningssätt till dans och dansande. Ett betraktande snarare än deltagande. Denna tradition lutar sig på kunskapsförmedling i form av kurser, danssuppvisningar, skoldanser osv. Detta är medel- och överklassens domäner. Den *oskolade traditionen* är folkets, i detta fall arbetarnas, informella populärkultur, vilken överförs muntligt och är mer handlingsorienterad. Den oskolade traditionen handlar mer om själva utförandet på dansbanor och dansställen och en informell inläring där vännerna spelar en avgörande roll. Det är själva utövandet som är viktigt. Att roa sig, träffa

vänner, partners och ”ett sökande efter omedelbart och fysiskt kännbart flyt på dansgolvet”. I sina intervjuer låter Nilsson personer ur arbetar- och medelklassen framträda och det blir tydligt att förhållandet till dans och dansande inte såg likadant ut. Medelklass och arbetare dansade ofta på olika platser, i olika sammanhang och till viss del var det olika danser som dansades. Även om man ibland möttes på dansbanor och danslokaler så höll man sig oftast på sin kant.

Men även arbetarklassen tog till sig av en formaliserad kulturförmedling i form av de danskurser som erbjöds på olika dansskolor. Erfarenheten och kunskapen från dessa kurser gav ofta utrymme för improvisationer och förändring av danssätten. I mötet mellan dessa båda traditioner uppstår något som Nilsson kallar för *mellandans*, vilken stödjer sig både på den skolade och den oskolade traditionen. Det handlar t.ex. om hur dansande göteborgarna kombinerat de förvärvade kunskaperna från dansskolorna med den praktik som utövats på dansbanor och i danslokaler. En blandning av impulser från dansskolorna och det praktiska utförandet och inläringen på dansgolvet gav upphov till variationer och förändring vad gäller danser. Samtidigt visar Nilsson hur dansandet som socialt fenomen och aktivitet inte förändrats nämnvärt över tid. Visserligen dansar man idag på andra platser och delvis andra danser etc., men den mening och betydelse som tillskrivs dansandet är i stort sett oförändrad. Likaså ser den sociala och kulturella inramningen och strukturen kring dansandet ungefär likadant ut, t.ex. har de genusrelaterade skillnaderna som påbjuder att mannen bjuder upp till och för under dansen, inte förändrats nämnvärt.

Även om informanterna sägs representera olika grupper, inriktningar och dansintressen är det nöjesdansande arbetare i förhållande till en inte lika närvarande medelklass som utgör avhandlingens fokus. Men dessa tydliga kategoriseringar innebär att t.ex. arbetarna framställs som en förhållandevis enhetlig kategori. Arbetare som social och kulturell kategori problematiseras ytterst lite genom en närmare diskussion om vad som ryms inom detta begrepp vid olika tidpunkter, tillfällen och sammanhang. Detta gäller speciellt under de senare tidsperioder som tas upp i avhandlingen. Kanske hade en mer nyanserad och variationsrik bild av arbetarnas situation och erfarenheter framträtt om ett processuellt perspektiv tydliggjorts ytterligare genom att de innehållsrika intervjuerna blivit föremål för en mer djupgående analys; om de snarare behandlats som berättelser istället för texter. Nu används de huvudsakligen för att

illustrera, istället för att bidra till att utveckla Nilssons resonemang och analys. Personerna bakom intervjuerna borde lyfts fram ytterligare för att tillsammans med andra materialkategorier nyansera en process bestående av både kontinuitet och förändring. Visserligen har det varit författarens målsättning att ”söka finna och förstå kollektiva mönster [...]”, men ändå tycker jag att det är lite synd att inte det rika intervjumaterialet problematiseras och analyseras mer och utifrån individen som helhet. Det kan visserligen finnas en poäng i generaliserbarheten för att s.a.s. se de stora utvecklingsdragen, men jag tror att avhandlingen hade vunnit på en mer djuplodad ansats, där informanterna kommit till tals på ett mer personligt och individuellt plan. Framförallt gäller det de som var unga på 1950-, 60- och 70-talen. Dessa ungdomar beskrivs ofta utifrån gårdagens. Nilsson säger bl.a. att möjligheterna till klassmöten mellan olika ungdomsgrupper minskar ju längre fram i tiden vi rör oss. Att danslokaler ”blir fler, mindre och mer präglade av olika grupper av besökare ju längre fram under 1900-talet vi kommer” (s. 164) och ”[p]å 1980-talet går man endast sällan på samma lokaler, utan exempelvis arbetarungdomar och studenter har sina egna dansställen som de besöker” (s. 230). Kontentan blir att ungdomar umgicks lika lite över klassgränserna på 1930- och 40-talen som på 1960- och 70-talen, kanske t.o.m. mindre. Frågan är vilka ungdomar det talas om. En uppdelning av 1980-talets ungdomar i arbetare och studenter verkar t.ex. något konstlad och hämtad ur ett annat tidssammanhang.

Frågan är om skillnaderna var desamma mellan ungdomar med olika klassbakgrund 1930 som 1970? Visserligen fanns det tydliga motsättningar mellan ungdomsgrupper som raggare och proggare på 1970-talet, som författaren hävdar, men dessa grupperingar verkar svåra att jämföra, vad gäller nöjesdansande på olika dansställen, med de ungdomsgrupper från 1930-talet som Nilsson intervjuat. Det hade varit intressant att se en fördjupad diskussion hur den klassmässiga erfarenheten av att vara nöjesdansande arbetare har förändrats över tid inom, likaväl som mellan, de sociala kategorier Nilsson använder. Likaså hur danser och dansande påverkar denna erfarenhet. Hur har t.ex. den egna självbilden, socialt medvetande, samhällssyn förändrats och/eller bevarats genom att gå på dans.

De olika traditionsbegreppens (stora och lilla traditionen) överföring till avhandlingens analytiska begrepp (skolad och oskolad dans respektive medelklass

och arbetarklass) är svår att göra utan att dessa kategorier blir för statiska och otympliga. En uppdelning av kulturtraditioner i två motsatta kategorier är också svårare att göra i dagens samhälle. Avgränsningarna förefaller mer diffusa och det blir därmed svårare att även fastställa och definiera innehållet. Även om Nilsson visar olika processuella förändringar när människor mött varandra i samband med nöjen och dans förefaller de största förändringarna döljas bakom och/eller i de alltför fasta sociala kategoriseringarna. Förändringen går att observera, men hur den skett är svårare att skönja. Att en förändring skett stannar ofta vid ett konstaterande att samhället, ekonomin och därmed nöjeslivet förändrats under årens lopp. Hur detta speglas i och speglas av relationen ungdomar och dans är svårare att utläsa av avhandlingen.

Ett intressant kapitel i avhandlingen är det om danssättet *segla*. Det var ett danssätt som utvecklades och dansades lokalt av arbetarungdomar i Göteborg från 1920-talet till 1940-talet. Segla var ett sätt för dansande arbetarungdomar att ”göra” en ny dans utifrån de intryck och idéer som fanns parallellt i deras samtid. Stegen och stilen hämtades från både den moderna amerikanska jazzdansen (foxtrot och tango) och äldre europeiska dansformer som vals, polka och polska. Författaren visar hur detta sätt att dansa användes för att utmärka sig och ”stila” både inom och utanför den egna sociala gruppen av arbetare. Det gav ”en möjlighet att visa att man som pojkar och flickor hörde till gruppen, att man var en av Källarna” (s. 193), som gruppen kallades. Det var vidare ett sätt att avgränsa sig och inte minst markera distans på klassmässiga grunder gentemot ”snobbarna” på läroverket. Under senare år har *danssättet segla*, genom en formalisering i kursmiljö, övergått till att bli en *dans* som kallas seglarvals. Nu dansar göteborgare, både unga och de som seglade i sin ungdom, seglarvals istället för att segla till vals. Nilsson visar här på ett förträffligt sätt hur gårdagens sätt att segla, där utrymme för individuell variation och skicklighet, transformerats till en standardiserad dans på kurser och inom föreningar.

I detta kapitel tydliggörs allra bäst författarens ambitioner att visa och analysera sambandet mellan kontinuitet och förändring över tid samt utbytet mellan oskolad (populärkultur) och skolad (elitkultur) dans. Beskrivningen av hur detta danssätt brukas, definieras och avgränsas är ett betydande och intressant exempel på hur ett särpräglad och praktiserat danssätt blir en formaliserad och standardiserad dans.

I sin helhet är avhandlingen en intressant kulturhistorisk beskrivning av och inblick i när, var, hur och i vilka sammanhang människor dansat i Göteborg 1930–90. Den ger kunskaper om dans, danssätt och dansande från en ytterst välorienterad författare. Utifrån min egen begränsade horisont förefaller detta var ett välkommet bidrag inom ett ämnesområde som i alla fall jag upplever som relativt utforskat.

Jonas Bjälesjö, Lund

Ulf Stahre: *Den alternativa staden. Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen*. Monografier utgivna av Stockholms stad nr 147. Stockholmia förlag, Stockholm 1999. 272 s., ill. English summary. ISBN 91-7031-093-9.

Ulf Stahres doktorsavhandling i etnologi, framlagd och försvarad vid Göteborgs universitet, har ett ämne som måste intressera alla stockholmare. Mycket kort uttryckt behandlas två ämnen: dels den hårdhanta omvandlingen av Nedre Norrmalm under decennierna närmast efter andra världskriget, dels byalagsrörelsens uppkomst i Stockholm i slutet av 1960-talet och dess betydelse för att den stora rivningsvågen under 1970-talet ebbade ut i huvudstaden. I detta sammanhang görs här den första utförliga analysen av byalagsrörelsen som socialt fenomen.

Denna analys av byalagsrörelsen upptar lejonparten av texten eller ungefär två tredjedelar. Men avhandlingens första empiriska del behandlar stadsomvandlingen. Här förs en intressant diskussion om den moderna staden, dess olika attraktiva och negativa sidor, dess lockelse och problematik. Här ställer författaren de två konkurrerande idélinjerna i det moderna stadsbyggandet mot varandra, den *rationalistiska* kontra den *humanistiska*. Den förra var den modernistiska, framåtblickande, inriktad på förnuftiga och praktiska lösningar av människors behov, med stark tilltro till den tekniska utvecklingen och till enkla universella lösningar. Bostäderna skulle vara soliga, luftiga, hygieniska och genomtänkta i varje detalj. Det var en medvetet historielös idélinje, hos oss vanligen kallad den *funktionalistiska*. Den hade många trådar till den socialdemokratiska maktapparaten, vars ambitioner om en ny och social bostadspolitik gav arkitektkåren stora möjligheter att under några decennier praktisera rationalistiska och modernistiska idéer.